

Євген Ілліч Дудник

Гра в оркестрі як засіб колективного музикування

УДК 781.63

DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2025-2.10>

Євген Ілліч Дудник

заслужений працівник культури України,
заслужений артист естрадного мистецтва
України;

доцент кафедри музики

Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка;

аспірант

Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка

директор Полтавської дитячої музичної

школи № 1 імені П. І. Майбороди

ORCID: 0009-0004-3264-1125

Гра в оркестрі є важливою формою колективного музикування, яка відіграє значну роль у розвитку як індивідуальних, так і колективних музичних здібностей. Ця стаття аналізує ключові аспекти оркестрового виконавства, розглядаючи не лише технічні та виконавські вимоги, а й психологічні та соціальні складові, що роблять оркестрову гру потужним інструментом у процесі музичної освіти. Автори акцентують увагу на важливості розвитку навичок ансамблевої взаємодії, слухової уваги, інтонаційної точності та відповідальності, а також на психологічних аспектах, що забезпечують успішне функціонування оркестрових колективів.

Також у статті розглядається роль педагога як організатора та наставника, здатного надати учням необхідні знання й практичні навички для ефективного виконання в оркестровому контексті. Висвітлюється важливість комплексного підходу до навчання, що включає і індивідуальні, і колективні форми музичної діяльності, а також значення психологічного комфорту та емоційної підтримки в процесі музичного навчання.

Додатково стаття розглядає роль оркестрової практики в розвитку важливих соціальних і психологічних якостей учнів, таких як відповідальність, комунікабельність, уміння працювати в команді та здатність до творчого самовираження. Оркестр допомагає сформувати у молодих музикантів розуміння важливості колективної роботи, сприяє розвитку музичних та соціальних компетенцій, а також підвищує рівень художнього сприйняття та виконавської майстерності.

На основі проведеного дослідження виявлено, що основними характеристиками оркестрового виконавства є його структурна організація, яка включає різні інструментальні групи, кожна з яких має своє функціональне значення; ключовою фігурою є диригент; кожен музикант виконує свою партію, що сприяє гармонійному звучанню колективу, а оркестрова гра розвиває ансамблевий слух, що дозволяє виконавцям краще взаємодіяти між собою; важливим аспектом є дисципліна; репертуар оркестру включає музику різних стилів і епох, що сприяє розширенню музичного світогляду виконавців; колективна гра допомагає формувати комунікативні навички, взаєморозуміння між музикантами та командний дух; створення унікальних музичних образів; наявність психологічної стійкості у музикантів.

Ключові слова: колективне музикування, оркестрове виконавство, засіб колективного музикування, оркестр, гра в оркестрі.

Постановка проблеми. Музичне виконавство за принципом кількісної та якісної диференціації складається з таких типів виконавства, як соло, ансамбль, оркестр, хор, «що втілює сукупність вироблених культурою типів людського спілкування» (Зуб, 2018).

Однією з основних форм колективного виконавства є оркестрова гра, яка відрізняється від інших видів ансамблевого музикування високим рівнем організації та координації між численними учасниками, кожен з яких має свою роль у загальному музичному процесі. Гра в оркестрі вимагає від музикантів не лише технічних навичок, але й здатності до слухової та психологічної взаємодії, високого рівня концентрації і командної роботи.

Актуальність дослідження гри в оркестрі як засобу колективного музикування пояснюється тим, що сучасна музична освіта все частіше звертається до необхідності інтеграції індивідуального та колективного навчання. Проте, в умовах загального акценту на розвиток індивідуальних здібностей, питання розвитку колективних навичок, таких як ансамблева гра та оркестрова практика, часто залишаються в тіні. Недостатня увага до організації ефективного колективного музикування в навчальних закладах може призводити

до дисбалансу у формуванні як виконавських, так і комунікативних компетенцій учнів.

Аналіз актуальних досліджень. Матеріалом для пропонуваного дослідження стали розвідки таких авторів, як В. Бондарчук, А. Душний, Г. Зуб, О. Ільченко, О. Рудницька, О. Рябова, Т. Сідлецька, О. Сироежко, І. Ткаченко та ін., що висвітлюють поняття та особливості засобів колективного музикування. Колективне музикування є важливим компонентом професійної підготовки музикантів, особливо у процесі навчання гри на ударних інструментах, оскільки ударники є невід'ємною частиною оркестрів та ансамблів, і їхня професійна діяльність майже завжди передбачає колективне виконання. Музиканти повинні вміти синхронізувати свою гру з іншими інструментами, зберігати ритмічну точність і динамічну збалансованість. Колективне музикування створює атмосферу співпраці та підтримки, що мотивує дітей до активнішого навчання. Воно сприяє розвитку інтересу до виконавського мистецтва та розширює репертуарні можливості майбутніх музикантів.

Колективне музикування є формою спільної музичної діяльності, яка демонструє знання, навички та вміння всіх учасників колективу під час емоційно виразного та художньо інтерпретаційного виконання музичних творів (Рябова, 2016).

«Оркестр – це не механічне сполучення значної кількості музичних інструментів чи ансамблів, а досконала побудова, архітектоніка якої детермінується конкретними законами і логікою колективного музичного виконавства» (Ільченко, 1995).

Бондарчук В.О. зазначає, що освітня функція оркестрового виконавства з'явилась в практиці музичного мистецтва України у XVIII столітті (Бондарчук, 2013).

Мета статті. Метою цієї статті є аналіз ролі гри в оркестрі як засобу колективного музикування, вивчення її структурних особливостей, педагогічних та психологічних аспектів, а також визначення її значення для розвитку творчого потенціалу молодих музикантів.

Методологія дослідження. У ході дослідження був застосований інтегральний науковий підхід, який забезпечує цілісність та синергію взаємодії елементів дослідження. Методологічна база дослідження ґрунтується на комплексі методів, до якого входять: аналітичний, системно-узагальнюючий, аналіз та синтез, тощо.

Результати та їх обговорення. Оркестрове виконавство об'єднує численну групу музикантів, кожен із яких входить до окремої інструментальної секції, що дозволяє створювати різноманітні темброві відтінки та широкий динамічний діапазон (Сідлецька, 2011). Однією з головних особливостей гри в оркестрі є необхідність високого рівня слухової концентрації, яка сприяє точному виконанню та гармонійному поєднанню партій. Значну роль відіграє диригент, який координує процес звучання, допомагаючи музикантам інтегрувати власне виконання у загальну концепцію музичного твору.

Головною відмінністю оркестру від ансамблю є те, що в оркестрі музиканти поєднуються у групи, які грають у унісон.

Структурні компоненти оркестрового виконавства включають наступні:

- інтеграцію великої кількості музичних інструментів у єдину органічну структуру, де інструменти згруповані у оркестрові групи, що мають спільні чи подібні характеристики;
- повне охоплення музичного діапазону, що дозволяє реалізувати всі можливі варіанти звучання;
- наявність значних динамічних можливостей, що охоплюють як дуже гучні, так і дуже тихі звучання;
- величезний потенціал тембральних характеристик, здатність виокремлювати, контрастувати й узгоджувати тембри, створюючи нові темброві поєднання;
- здатність одночасно виконувати різноманітні метроритмічні малюнки, що створюють багатогранну музичну тканину;
- технічні та художні можливості для точної передачі всіх складових музичної мови у творах;

– відносна художньо-виконавська автономність окремих оркестрових груп, що дозволяє кожній з них виконувати свою роль в оркестровому виконанні (Душний, Чорний, 2015).

При роботі з дитячими оркестрами важливо створити сприятливі умови для розвитку здібностей юних виконавців, спрямовуючи їх на подальше професійне навчання. Однак не менш значущим є формування стійкого інтересу до музики у тих, хто не планує обирати її своєю професією, але прагне продовжити творчі заняття в аматорських колективах. Таким чином, вони не лише отримують задоволення від мистецтва, а й активно популяризують музичну культуру, стаючи її носіями, а не лише пасивними слухачами концертних програм.

Оскільки не кожен учень може реалізувати себе як соліст, гра у складі оркестру дає змогу відчувати власну значущість у колективному процесі. Виступи в оркестровому складі відкривають доступ до участі у престижних концертах, що підвищує інтерес до занять та розширює мотиваційні горизонти музиканта (Сироєжко, 2014).

Однією з найбільш фундаментальних переваг навчання гри в оркестрі є розвиток навичок ритму та такту. Ритм, характер регулярних або нерегулярних імпульсів у музиці, є фундаментом, на якому будуються всі музичні елементи. Ударні інструменти, з притаманною їм ритмічною природою, забезпечують ідеальну платформу для вивчення та освоєння учнями ритмічних концепцій.

Коли учні починають вивчати гру на ударних інструментах, вони знайомляться з основними ритмічними малюнками. У міру прогресу вони стикаються з більш складними ритмами, включаючи синкопу, поліритмію та непарні тактові розміри. Завдяки регулярній практиці та впливу різноманітних музичних стилів діти розвивають сильне почуття метру та ритмічної точності.

Розвиток міцних навичок ритму має вирішальне значення не тільки для музичного виконання, але й для різних аспектів життя. Засвоюючи ритмічні структури, учні вчаться передбачати, реагувати та синхронізувати свої рухи з точністю.

Важливим аспектом є також розвиток дисципліни та відповідальності. Ударні інструменти складають ритмічну основу музики. Різноманіття звуків, що видаються цими інструментами за допомогою різних технік, відіграє вирішальну роль у формуванні ритмічної структури музики. Однак ефективна гра на ударних інструментах вимагає належної техніки та дисципліни. Кожен учасник оркестру несе відповідальність за своєму партію, адже навіть невелика помилка може вплинути на загальне звучання. Тому оркестрова гра формує у учасників почуття відповідальності та дисципліни, що є важливим для розвитку особистості.

Гра в оркестрі також має важливі психологічні і соціальні аспекти. Колективне музикування

сприяє розвитку соціальних компетенцій учнів, таких як вміння працювати в команді, взаємодіяти з іншими, приймати ідеї та рішення інших учасників. Музиканти оркестру часто взаємодіють не лише в музичному, а й у соціальному плані, створюючи спільну атмосферу творчості та довіри.

Учні повинні навчитися поєднувати свої звуки зі звуками інших інструментів, слідувати сигналам диригента і реагувати на музичні потреби моменту. Цей процес співпраці навчає учнів важливості активного слухання, спілкування та адаптивності.

Активне слухання передбачає звернення уваги не тільки на власну гру, а й на звуки та ритми, що видаються іншими учасниками оркестру. Розвиваючи цю навичку, учні, які вчать грі на ударних інструментах, вчать регулювати свою динаміку, час і фразування відповідно до тих, що роблять їхні колеги-музиканти. Вони також стають більш налаштованими на загальний баланс і текстуру музики, сприяючи більш єдиному та виразному виконанню (Simmons).

Психологічний комфорт і підтримка в оркестрі також відіграють важливу роль. Взаємна підтримка учасників допомагає знижувати рівень стресу і тривоги, що виникає під час виступів, особливо у складних музичних ситуаціях. Це дозволяє музикантам зберігати концентрацію, розвивати емоційну стабільність і підвищувати впевненість у своїх силах (Ткаченко, 2017).

Співпраця в навчанні грі на ударних інструментах також сприяє формуванню почуття спільної відповідальності та підзвітності. Коли учні працюють разом над створенням музики, вони дізнаються, що їхній особистий внесок має безпосередній вплив на успіх усього оркестру. Це розуміння заохочує їх брати на себе відповідальність за свою роль, прагнути до досконалості та підтримувати своїх колег-музикантів.

Отже можна виділити такі основні характеристики оркестрового виконавства.

1. Оркестр складається з різних інструментальних груп, кожна з яких має своє функціональне значення. Велику роль відіграє збалансованість звучання всіх груп, що досягається завдяки точному дотриманню партій кожного учня. Структура оркестру є ієрархічною: перші й другі голоси мають свої особливості, а ритмічна основа покладається на групу ударних і басових інструментів. Координація роботи оркестру вимагає чіткого підпорядкування диригентові, який визначає темп, динаміку, стиль виконання і загальний музичний образ.

2. Диригент є ключовою фігурою оркестрового виконавства, оскільки саме він формує загальну концепцію виконання музичного твору. Його завдання полягає не лише в технічному управлінні музикантами, а й у створенні художнього

задуму, передаванні емоційного змісту твору. Диригент контролює баланс звучання всіх груп інструментів, слідкує за чистотою інтонації, правильністю динамічних переходів та синхронністю виконання. Він також є комунікативним центром оркестру, адже забезпечує взаємодію між виконавцями та допомагає їм відчувати єдність у грі.

3. Кожен музикант оркестру виконує свою партію, яка відіграє певну роль у загальному звучанні. Це вимагає не тільки досконалого володіння інструментом, а й розуміння структури твору, гармонійних зв'язків та динамічних співвідношень між групами. Солісти, перші голоси, басова група та акомпанемент – всі ці складові взаємодіють між собою, створюючи єдине оркестрове звучання. Діти повинні не тільки добре знати власні партії, а й уважно слухати інших музикантів, щоб досягти цілісності виконання.

4. Гра в оркестрі сприяє розвитку ансамблевого слуху, який є важливою навичкою для будь-якого музиканта. Оркестранти вчать не лише слухати свою партію, але й контролювати загальне звучання колективу. Це включає сприйняття темпоритму, інтонації, динамічних акцентів та взаємодію з іншими музикантами. Завдяки цьому формується музичне мислення, яке дозволяє учням швидко адаптуватися до змін у темпі або характері звучання під час репетицій і концертів.

5. Гра в оркестрі вимагає високого рівня дисципліни. Кожен учасник відповідає не лише за свою партію, а й за якість загального виконання. Помилка одного музиканта може вплинути на звучання всього оркестру, тому відповідальність та уважність є ключовими якостями оркестрантів. Регулярні репетиції, дотримання режисерських і диригентських вказівок, пунктуальність та організованість – усе це необхідні складові успішної роботи оркестру.

6. Оркестровий репертуар охоплює музику різних епох та стилів – від класичних симфоній до сучасних творів. Виконання різножанрової музики дозволяє музикантам ознайомлюватися з особливостями різних епох та композиторських стилів. Це сприяє збагаченню музичного світогляду виконавців, розширенню їхнього виконавського досвіду та розвитку навичок інтерпретації музичних творів.

7. Колективна гра сприяє розвитку комунікативних навичок та вмінню взаємодіяти з іншими учасниками оркестру. Музиканти вчать розуміти і підтримувати один одного, що сприяє формуванню дружньої атмосфери та командного духу. Оркестрова діяльність також дає можливість музикантам обмінюватися досвідом, навчатися один у одного та вдосконалювати власні виконавські навички.

8. Оркестр – це не просто колектив виконавців, а живий організм, який створює унікальні музичні образи. Завдяки багатоголосому звучанню, широкій динаміці та різноманіттю тембрів музиканти мають можливість передавати глибокі емоційні стани, що робить виконання особливо виразним. Колективне музикування сприяє розвитку художнього смаку, оскільки учасники оркестру занурюються у світ музичного мистецтва, вчаться розуміти його глибину та сутність.

9. Виконання в оркестрі сприяє вдосконаленню технічної майстерності музикантів. Постійна робота над звукоутворенням, артикуляцією, динамікою та інтонацією допомагає розвивати виконавську техніку. Крім того, гра в оркестрі вимагає швидкої адаптації до різних акустичних умов, диригентських жестів та змін у музичному матеріалі.

10. Виступи перед великою аудиторією, особливо на відповідальних концертах, вимагають від музикантів психологічної стійкості. Гра в оркестрі допомагає дітям розвивати вміння долати сценічне хвилювання, зосереджуватися на виконанні та контролювати свої емоції. Це не лише сприяє професійному зростанню виконавця, а й позитивно впливає на його особистісний розвиток.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Гра в оркестрі є потужним засобом колективного музикування, що має великий вплив на розвиток музичних та соціальних компетенцій учнів. Оркестрове виконавство сприяє розвитку слухової уваги, ансамблевих навичок, технічних здібностей та комунікативних якостей. Це особливо важливо в умовах сучасної педагогічної практики, де часто зберігається перевага індивідуального навчання на шкоду розвитку колективних навичок.

Оркестр допомагає музикантам розвивати не лише техніку гри, але й здатність до творчого самовираження, взаємодії з іншими виконавцями та підпорядкування загальному музичному задуму. Психологічна підтримка в оркестрі і взаємна довіра між музикантами також сприяють розвитку впевненості та емоційної стабільності, що є важливими для успішного виступу.

Отже, оркестрова практика є важливим компонентом музичної освіти, який не лише розвиває музичні здібності, але й сприяє формуванню соціальних, психологічних і комунікативних навичок, що важливі для загального розвитку учнів. У майбутньому важливо продовжувати розвивати методики та підходи до колективного музикування, що забезпечать гармонійне поєднання індивідуального і колективного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

Бондарчук, В. (Ред.). (2013). *Історія народно-інструментального виконавства в Україні: навч. посіб.* Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського.

Душний, А. (2015). Оркестрове музикування на народних інструментах в контексті академічного синтезу ХХІ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 12, 98–106.

Зуб, Г. (2018). До проблеми підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва до роботи з інструментальними аматорськими колективами. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 60, 187–191.

Ільченко, О. (1995). Деякі проблеми формування українського оркестру народних інструментів. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 1, 31–34.

Рябова, О. (2016). Колективне музикування як ефективний засіб формування музично-стильових уявлень підлітків. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 4, 140–143.

Сироєжко, О. (2014). Організація навчально-виховної роботи в дитячому оркестрі народних інструментів в позашкільному навчальному закладі. *The generation of scientific ideas*, 1, 62–68.

Сідлецька, Т. (2011). Практична культурологія. Історія народнооркестрового виконавства України: навч. посіб. Ч.1. Вінниця: ВНТУ.

Ткаченко, І. (2017). Колективна форма роботи в музично-естетичному вихованні дітей. *Педагогічні науки*, 5, 32–36.

Simmons, J. Learning Orchestral Percussion. From the Concert Hall to the Classroom. URL: <https://jesssimmons.com/learning-orchestral-percussion/>

REFERENCES

Bondarchuk, V. O. (Ed.). (2013). *Istoriia narodno-instrumentalnoho vykonavstva v Ukraini* [History of folk instrumental performance in Ukraine]. Kyiv: National University named after P. I. Tchaikovsky.

Dushny, A. (2015). Orkestrove muzykuvannia na narodnykh instrumentakh v konteksti akademichnoho syntezy XXI stolittia [Orchestral Music Making on Folk Instruments in the Context of Academic Synthesis of the 21st Century]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues in the Humanities*, 12, 98–106.

Zub, G. V. (2018). Do problemy pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv muzychnoho mystetstva do roboty z instrumentalnyamy amatorskymy kolektyvamy [On the problem of training future specialists in musical art to work with instrumental amateur groups]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova – Scientific Journal of the National University named after M.P. Dragomanov*, 60, 187–191.

Ilchenko, O. (1995). Deiaki problemy formuvannia ukrainskoho orkestru narodnykh instrumentiv [Some problems of forming a Ukrainian orchestra of folk instruments]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*, 1, 31–34.

Ryabova, O. V. (2016). Kolektyvne muzykuvannia yak efektyvnyi zasib formuvannia muzychno-stylovykh uiaavlenn pidlitkiv [Collective music making as an effective means of forming musical and stylistic ideas of adolescents]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of the Ivan Franko State University of Zhytomyr*, 4, 140–143.

Syroezhko, O. V. (2014). Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoi roboty v dytiachomu orkestri narodnykh

instrumentiv v pozashkilnomu navchalnomu zakladi [Organization of Educational Work in a Children's Orchestra of Folk Instruments in an Out-of-School Educational Institution]. *The generation of scientific ideas – The Generation of Scientific Ideas*, 1, 62–68.

Sidletska, T. I. (Ed.). (2011). *Praktychna kulturolohiia. Istoriia narodnoorkeistrovoho vykonavstva Ukrainy* [Practical Culturology. History of Folk Orchestral Performance of Ukraine]. Vinnytsia: VNTU.

Tkachenko, I. V. (2017). Kolektyvna forma roboty v muzychno-estetychnomu vykhovanni ditei [Collective form of work in the musical and aesthetic education of children]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical Sciences*, 5, 32–36.

Simmons, J. Learning Orchestral Percussion. From the Concert Hall to the Classroom. Retrieved from: <https://jesssimmons.com/learning-orchestral-percussion/>

Orchestral performance as a means of collective music-making

Yevhen Illich Dudnyk
Honored Cultural Worker of Ukraine,
Honored Artist of Ukrainian Variety Art;
Associate Professor at the Department
of Music,
Taras Shevchenko Luhansk National
University;
Postgraduate Student
Poltava V. G. Korolenko National
Pedagogical University
Director of Poltava Children's Music
School No. 1 named after P. I. Maiboroda
ORCID: 0009-0004-3264-1125

Orchestral performance is an essential form of collective music-making that plays a significant role in developing both individual and collective musical abilities. This article analyzes the key aspects of orchestral performance, considering not only technical and interpretative requirements but also psychological and social components that make orchestral playing a powerful tool in the process of musical education. The authors emphasize the importance of developing ensemble interaction skills, auditory attention, intonational accuracy, and responsibility, as well as psychological factors that ensure the successful functioning of orchestral ensembles.

The article also examines the role of the educator as an organizer and mentor who provides students with the necessary knowledge and practical skills for effective orchestral performance. The importance of a comprehensive approach to learning is highlighted, incorporating both individual and collective forms of musical activity, as well as the significance of psychological comfort and emotional support in the music education process.

Additionally, the article explores the role of orchestral practice in fostering essential social and psychological qualities in students, such as responsibility, communication skills, teamwork, and the ability for creative self-expression. The orchestra helps young musicians understand the importance of collective work, contributes to the development of musical and social competencies, and enhances artistic perception and performance skills.

Based on the conducted research, it has been found that the main characteristics of orchestral performance include its structural organization, which consists of various instrumental groups, each with its own functional role. The key figure is the conductor. Each musician performs their own part, contributing to the harmonious sound of the ensemble, while orchestral playing develops ensemble listening skills, enabling performers to interact more effectively. Discipline is an important aspect. The orchestra's repertoire encompasses music from different styles and eras, broadening the performers' musical outlook. Collective performance helps develop communication skills, mutual understanding among musicians, and team spirit. It also involves the creation of unique musical images and requires psychological resilience from musicians.

Keywords: collective music-making, orchestral performance, means of collective music-making, orchestra, orchestral playing.